

Pusztai Ferenc 70 éves*

A 70. életév elérése hagyományosan fontosnak számít. Nem véletlen, hogy akkor vannak a hivatalos köszöntők (a Magyar Nyelvtudományi Társaságban is régi hagyomány ez). Régebben, érthető okokból, különösen nagy becsben tartották a 70. születésnapot. Egy XVIII. századi köszöntő például így kezdődött (Pálóczy Horváth Ádám gyűjtéséből ismerhetjük): „a rég várt nagy ünnepnap végre elérkezett!”. Jókai már nem lelkesedett ennyire, mert humorral fűszerezett sorokba rejtve gondolt a távolból közelítő messzeségre is, s barátait olyan meghívóval invitálta 70. születésnapjára, amelyben ez állt: „gyászbeszéddek tartásától kéretik eltekinteni”. Márai hátra is, előre is tekintett, a 70 évre így gondolva: „valamitől távolabb – valamihez közelebb”.

70 évet megérni nem érdem, nem erény, csupán állapot. S mint ilyen tény. S a tényeket illik tudomásul venni. Pusztai Ferencet ismerve biztos vagyok abban, ő sem várta e „nagy ünnepnap”-ot, s talán szívesebben ülne otthon, könyvei meghitt társaságában. De abban is biztos vagyok, hogy az új állapotot, hogy ti. 70 éves lett, természetes módon veszi tudomásul, és mintha semmi sem történt volna, teszi a dolgát tovább. Merthogy semmi sem változott – tudniillik ami az ő életmódját, realista szemléletét, önmagával szemben következetesen alkalmazott szigorú mércéjét, kilengésektől nem színezett fegyelmezetttségét, változatlan emberi és szakmai megbízhatóságát illeti. Mindaz, amit róla 5 évvel ezelőtt írhattam a „101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére” című kötetben, ma is minden szavában érvényes. S ez nem az én nem létező jövőbelátásomnak, hanem annak köszönhető, hogy ő megmaradt annak, aki volt. Hiteles, segítőkész embernek és tanárnak, csapatjátékosnak, a gondosság és pontosság mintaképének, olvasói tájékozottságban utolérhetetlen kollégának, a józan, mérlegelő tárgyilagosság ritka megtestesítőjének – vagy ahogy Eötvös kollégiumi körökben annak idején ismertük és emlegetve volt: páternak (kortárs kollégistátsai mindmáig így is emlegetik). Apropó Eötvös Kollégium! Pusztai Ferenc életében fontos, s az is marad e nevezetes intézmény, aminthogy ő is fontos a Kollégiumnak. Hiszen maga is kollégista volt, s 1963-tól, a diploma megszerzése után seniorként működött a Kollégiumban. Számon tartandó szerepe volt abban, hogy a régi Collegium mintájára szerveződhetett, s maradhatott meg az új Kollégium. Azon magasabb minisztériumi tisztséget is betöltő kollégisták közé tartozott, akikről azt mondta a Kollégium egyik volt igazgatója, Szijártó István a 2010-es októberi kollégiumi ünnepségen, hogy „bármikor szólítható tanácsnokok voltak, s egyben védőernyőt is jelentettek a Kollégium számára”. Mivel a magyar nyelvtudomány számos jeles képviselője a Kollégium neveltje volt (GOMBOCZcal kezdve, PAIS DEZSŐN és ZSIRAI MIKLÓSON át BÁRCZI GÉZÁig), kínálkozik a feladat: megírni, mit jelentett az Eötvös Collegium mint alma mater a magyar nyelvtudománynak. Milyen jó lenne, ha Pusztai Ferencnek lenne ideje és kedve ezt is megírni!

Ünnepeltünk 1963-ban került a BENKŐ LORÁND vezette pesti egyetemi magyar nyelvészeti tanszékre, ekkor jelent meg első közleménye, s ekkor került „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára”-nak (TESz.) a munkaközösségébe is. Ezzel a magát a nyelvtudománynak elkötelező nyelvészpalánta a szavak, a szótárak, a lexikográfia világába, s ezekkel foglalkozó jeles tudósok környezetébe került: „ilyen kezdetet kívánni sem lehet” – vallotta ő maga később. Mondhatni rendeltetészerű, hogy munkásságának fő vonulata a szókészlethez kötődik: a szavaknak, illetőleg jelentésüknek, stílushatásuknak, változásuknak a titkait fürkészi szinoptikus látásmóddal, állapot és változás szoros összefüggésében. Idevágó ta-

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésén 2010. november 2-án.

mulmányai mindig szilárd fundamentumon nyugvó, széles látókörű elemzések, amelyeket szerzőjük egyéni, kifejező, igényes stílusa tesz színessé. A Pais-díjjal méltán kitüntetett Pusztai Ferenc Tosu tanár úr bölcs véleményét meggyőződéssel vallva érvényesíti vizsgálataiban „a nyelv lét és levés” szemléletet. Természetes, hogy egyidejűleg foglalkozik közép-magyar kori források jelenségeivel és a mai magyar lexikográfia problémáival. Aligha lehetett volna nála alkalmasabb főszerkesztőt találni az „Értelmező kéziszótár” második (az akkori időből nézve átdolgozandó, mai szemmel nézve átdolgozott) kiadására. S ezt arra is gondolva mondom, hogy az ilyen feladat ellátásához csapatjátékos-szemlemre van szükség, önfegyelemre, sok-sok türelemre, a tárgy iránti olthatatlan érdeklődésre, s – talán ez a megfogalmazás is helyénvaló – a köz szolgálatának hajlandóságára, belső késztetésére. Mindez a ritka adottság benne megvan. Ezt igazolja az is, hogy ő a főszerkesztője a 2008-ban megjelent „Magyar értelmező szótár”-nak („hangosszótár”), amely az ÉKsz² anyagának mintegy harmadát tartalmazza, hogy ő a főszerkesztője a „Magyar szinonimaszótár” idén megjelent 2., átdolgozott kiadásának, s hogy szótári főmunkatársként tevékenykedik a „Nagyszótár” munkatársi gárdájában, hasznosítva párját ritkító lexikográfiai tapasztalatait. Ha mindez bizonyáságul nem volna elég, hangozzék el egy idézet tőle: „az, aki szótári ember lesz, az (mint Nagy László versben bujdosója) szóban bujdosóként egy rengetegbe veszi be magát, amiről tudja, hogy végeláthatatlan, de emberi léptékünkben föltérképezhető, lakható és gyönyörű” (MNy. 2008: 382).

Pusztai Ferenc tanulmányaiban elvi következetességgel térnek vissza állásfoglalások, feladatkijelölések. A nyelvhasználatból indul ki, s oda tér vissza. S mert ezt teszi, a nyelvet használó közösséget sosem téveszti szem elől. Ezért nyilatkozik meg ismételten a köznyelv és a közmagyar ügyében, a magyarországi és a kisebbségi magyar nyelvhasználatnak, a nyelvi többközpontúságnak, a nyelvi szétretegződésnek és az angolnak mint lingua francának a kérdéskörében. Okkal hangsúlyozza, hogy a nyelvhasználat számos kérdésében nem csak a lexikográfia és a nyelvművelés illetékes. Nyelvtörténeti szemléletében szinte kezdettől fogva kiemelt hangsúlyt helyez a beszélt és írott nyelviség kettőssége s kapcsolata vizsgálatának a fontosságára. Véleménye az, hogy „A nyelvi, a tudománytörténeti múlt [...] nemcsak tapasztalatokkal, tanulságokkal szolgál, de bátorít is. Azt bizonyítja, hogy efféle feladatokkal való küzdelem, a gondot okozó folyamatokba való beavatkozás nem reménytelen. Ha szükséges – kitarító erőfeszítéssel –, lehetséges is” (GAZDA ISTVÁN – STEMLER ÁGNES szerk., Pannóniai Féniksz, avagy hamvából fel-támadott magyar nyelv. Első nyomtatott tudományos könyveink [16–19. század]. Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 2005. 25).

Pusztai Ferenc sok időt, energiát leköltő közéleti elfoglaltságai idején is tartott egyetemi órákat és publikált is. Miután az előbbieket letette, a tudománymérés eszközeivel is jól mérhetően ugrásszerűen megnőtt tudományos produktuma. Az utóbbi 19 évben – tanulmányait tekintve – megközelítően háromszor annyit publikált, mint korábban. (S az említett szótári munkálatokban vállalt szerepét itt nem is vettem számba!) Munkaéthoszából következik, hogy a pontos munkavégzés életének magától értődő tartozéka, sőt szerves része. Ezért is hiteles, amit ő úgy fogalmazott meg – s ezt én ismeretségünk majdnem fél évszázadának tapasztalatai alapján most rá vonatkoztatom –, hogy „Sokat sokan tudnak dolgozni, de munkaerkölcse igazából csak annak van, aki nem csupán szeret és tud dolgozni, hanem azt is tudja, mit szeret. Az erőfeszítéseket, a fáradozást ez teszi értelmessé, a célratörést értelmezhetővé, az eredményt igazán értékessé, s nem utolsósorban vonzóvá” (Nyr. 2002: 4). Mint tanára órá is áll, amit másról szólva fogalmazott meg: „úgy vállalják, végzik tanári munká-

jukat, mintha világi rend tagjai lennének. Meggyőződésből, önként vállalt, munkáló fegyvellemmel, ezért fáradhatatlanul” (MNy. 1996: 376–7).

Azt kívánjuk, maradjon az Ünnepelet az idézettek értelmében fáradhatatlan – kutatóként s tanárként egyaránt. Kívánjuk, hogy embersége, felelősségtudata, munkaerkölce és megnyilvánulásainak fegyelmezett gondossága és tárgyilagossága legyen továbbra is ösztönző példa. Kívánjuk, hogy tolla alól sorjazzanak az újabb és újabb írások nyelvről és nyelvtudományról, mert – hallottuk, idéztem már: „végeláthatatlan, de emberi léptékünkben föltérképezhető, lakható és gyönyörű” az, ami életünk egyik létfeltétele, egyszersmind pedig kutatásunknak tárgya: a nyelv világa.

A bevezetőben említett idézetek korábbi korok szerzőitől származnak. Az emberi életkor azóta kitolódott. Mint ebben a körben tudni illik, PAIS DEZSŐ, a számunkra is feledhetetlen Tosu tanár úr 80 évben jelölte meg az ifjúkor legfelső határát. Erre is gondolva köszöntőmben csak néhány, az Ünnepeletre jellemző tényt villantottam föl, szándékom szerint a legfontosabbak közül. Ami az életművet illeti: semmi sincs lezárva! Tudomásom van arról, bőven vannak megvalósítandó tudományos tervek a tarsolyban. Ehhez, a megvalósításhoz – meg persze a szerkesztésekhez – is kívánok erőt, egészséget, alkotókedvet.

Kedves Feri! Ezeknek a gondolatoknak a jegyében köszöntlek, s kívánom, Isten éltesen sokáig!

KISS JENŐ